

37

DOOR
JAN
RITTERSMA

In 1570 verdronken 9.000 Groningers

Eén barre zee . . .

De nimmer aflatende strijd van de mens tegen de zee komt vooral naar voren bij de bestudering der talrijke stormvloed, die de Lage Landen in de loop der eeuwen hebben geteisterd. Vanaf het begin der jaartelling hebben ongeveer 80 tot 100 watervloeden de bevolking in 't Groningerland ellende en narigheid bezorgd. De meeste stormvloed worden ons niet uitvoerig beschreven vooral die vloeden niet, die reeds lange tijd geleden hebben plaatsgevonden. Tot de meest rampzalige watervloeden, die het oude groninger kustland hebben geteisterd, behoren zeker de Allerheiligenvloed van 1570, de Sint-Maartensvloed van 1686 en de Kerstvloed van 1717.

Watervloeden in het groningerland

Merkwaardigerwijs komen deze jaartallen in de geschiedenisboeken op de scholen niet of nauwelijks voor. De kinderen leren wel 1600: slag bij Nieuwpoort, maar dat er in 1570 alleen al in Groningen plm. 9.000 mensen zijn verdronken tijdens de beruchte Allerheiligenvloed, leert niemand. En dan nog te bedenken dat in de nacht van de 1e november naar de 2e november van dat jaar de gehele kuststreek van Zeeland tot Denemarken overspoeld werd door het watengeweld. Dit alles in een tijd dat het land geplaagd werd door de gevolgen van de 80-jarige oorlog.

Een hond, een kat en drie ratten als vrienden op één vlot

In de Kroniek van M. D. Teenstra wordt ons verhaald, dat o.a. een huis met bewoners van Usquert naar Schildwolde dreef en dat de zware houten Houwerzijl weggespoelde.

In een oud geslachtenregister van de familie Elema (voor enige jaren nog wonende te Uithuizen) kan men lezen: „Den 1 November 1570, zijnde allerheiligen des avonds omtrent 9 uren verhiel sich de zee alhier over te loopen, alsoo stark, dat het solte water an mijn groepen stondt, ende dat nog mijn achterdeur wilde inslaan, ende gansch Groningerland, dijcken ende dammen in stukken, huizen ende menschen dreeven heen, wech ende verdroncken overal, nergens was vrijheit, dat niet beschadigt wierde. Sonst is niet te beschrijven de schadden die daar sijn geschiedt overal; daarop volgden een harden winter ende veel sneeuw, de lente was tamelijk”.

Tot zover Elema, die gewoon moet hebben op de boerderij Bovenhuizen 6. Overigens, de nood en de ellende was in Nederland ten top gestegen. Ongeveer een kleine eeuw later lezen we van de vloed van de 12 op de 13 november van het jaar 1686, de Sint-Maartensvloed.

Van deze watervloed wordt ons heel wat meer beschreven, dan die van 1570, althans wat betreft ons gewest. De vloed van 1686 overtrof de talrijke watervloeden, die het Groningerland aan het einde van de 17e-eeuw hebben getroffen.

Vóór de bewuste 13e november had de wind reeds enige tijd uit het westen gewaaid. Het water in de Noordzee was daardoor naar de Friese en Groninger kusten opgestuwd. Toen de wind tegen ongeveer vier uur 's morgens plotseling naar het noordwesten draaide en bovendien nog in kracht toenam, werd het opgestuwde water met geweld voortgedreven.

Een zware storm, vergezeld van hagel en bliksem, beukte op de nagenoeg onbeschermdde kusten. Onbeschermd? Nu ja, wat heette aan het eind van de 17e-eeuw een dijk. De enige zeewering was wat we nu nog de Oude Dijk noemen. Daarvoor had men aan de zeedijk een kadijk gelegd, die dit temozeloe watergeweld bij lange na niet kon weren. Oude kronieken vermelden dat het water "een manshoogte over de zeedijken sloeg, zoodat de stad Groningen den volgende dag op een eiland geelk".

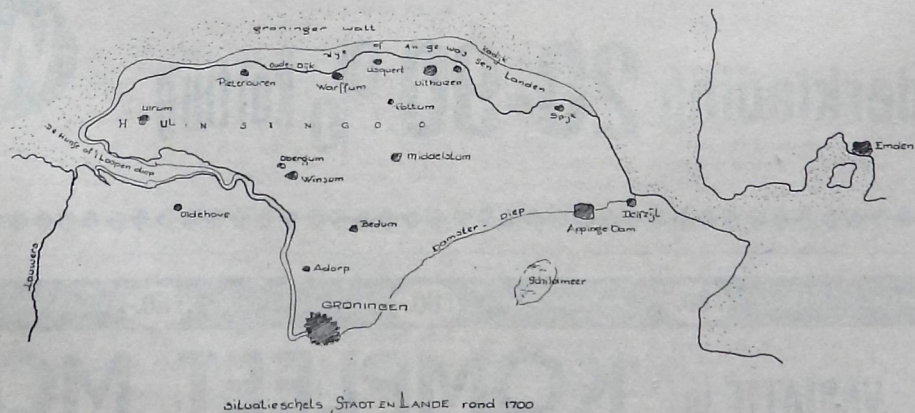
De gehele zeewering werd als het ware nagenoeg weggespoeld. De gevolgen waren erbarmelijk. Huizen met steensmuren werden uit elkaar geslagen, zeelsuizen bezweken, hele dorpen spoelden weg, doodskisten spoelden uit de graven, het vee verdronk en de mensen die nog niet waren verdronken, trachtten een goed heenkomen te zoeken.

Tussen Zoutkamp en Uithuizermeeden telde men 35 kolken in de Oude Dijk. De provincie Groningen stond voor een groot deel onder water, vooral tussen de Stad en Delfzijl leek het één barre zee. Van de stadswallen en vele huizen zag men slechts de bovenste delen boven water steken. Men zag de mensen op hooibergen, op daken, in bomen en zich vastklemmende aan drijvend hout. Velen worstelden met de verdrinkingsdood, anderen waren door koude en uitputting een ellendige dood nabij. Voor sommigen kwam na drie dagen de ontberingen, de redding te laat. Van Uithuizermeeden dreef een hooiberg, waarop vele mensen redding hadden gezocht, met hen de Noordzee in, waar allen jammerlijk omkwamen.

Ook het vee en vele dieren kwamen om tijdens de verschrikkelijke Sint-Maartensvloed van 1686. Meer dan 10.000 paarden en koelen verdronken in het zoute water.

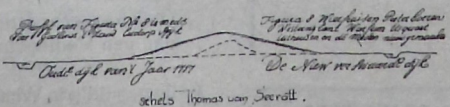
Toch zijn er gevallen van wonderbaarlijke reddingen bekend. Zo dreef van Uithuizermeeden een wieg met daarin een kind naar Emden, waar het behouden aankwam. Van de predikant Conradie te Bedum wordt verteld, dat hij, toen hij het stijgende water zag, vlug zijn vee lossneed en naar boven op de zolder van zijn woning vluchtte. Tot zijn verbazing was het vee hem via de wenteltrap gevolgd.

Ook zag men een kat, een hond en drie ratten als de grootste vrienden op een stuk hout drijven. De drang tot zelfbehoud en de angst voor het water had de onderlinge agressiviteit overwonnen. Alleen al in Hunzingo en Flaveling werden ongeveer 500 huizen verwoest en een nagenoeg even groot aantal zwaar beschadigd. Vanuit de Stad kwamen allerlei hulpakties op gang. Scheepjes voeren uit om de plattelanders te redden.

Situatieschets, STAD EN LANDE rond 1700

Beladen met mensen en vee keerden de redders daarna naar Groningen terug. De nood was groot in deze streken. De vloed had ontzettend veel verwoest. Een eerste verijst was het herstel der dijken. Het daarop volgende jaar, 1687 was geheel nodig voor herstelwerkzaamheden. Twee jaar na de stormvloed zaten er nog steeds twee gaten in de zeewering, waardoor het water naar binnen kon stromen. De wrede zee bleek voor de Groninger kustbewoners te sterk. Ten langen leste zocht men hulp in Holland. Daar woonde en werkte een zekere Jacob de Sweed, een uiterst deskundig man op het gebied van dijkherstel. Het is deze man uiteindelijk gelukt de laatste kolken in de groninger zeedijk te dichtten. Ook kreeg men uit het rijke Holland de gelden, die nodig waren om de verwoeste huizen en boerderijen te herbouwen. De Sint-Maartensvloed was voor Groningen een zware slag. Het gewest was er arm en berooid door geworden.

Toch had men — ook na de vloed van 1686 niet — nog niet geleerd hoe men nu eigenlijk een goede zeewering moest aanleggen. We schreven het hiervoor reeds: de dijken waren veel te zwak en konden de buitengewone hoge waterstanden niet keren. Meestal was er dan ook sprake van een zg. kadijk. Dit was een soort kade, die

de "aangewassen landen" alleen in de rustige zomerperiode beschermde. Feitelijk was het achter de kadijken gelegen land onbeschermd en eigenlijk "boetendieks". Dit was ook de mening van Thomas van Seeratt, provinciaal commies van Stad en Lande. (hoofd van de prov. waterstaat).

In één van zijn dijkrapporten schreef Van Seeratt: „Overal in de gehele provincie zijn in het algemeen zeer slegte en ellendige Dijcken en meestendeels van fatsoen als aarde wallen, aen beide zijden steil en boven spits als een houten peert, het meeste paalwerk is te laag en onbequaam”.

Op 24 december van het jaar 1717 reisde de oud-zee-kapitein Thomas van Seeratt per trekschuit van Delfzijl naar Groningen. Tijdens de reis naar de Stad zag hij de lucht steeds onheilspellender worden, de wind nam toe. Toen Van Seeratt 's avonds in Groningen aankwam en door de donkere straten spoedde zal hij wellicht gedacht hebben aan de slecht bedijkte groninger kusten. Nog in diezelfde nacht van 25 december wakkerde de wind aan tot stormkracht uit het noordwesten. Het zeewater steeg beangstigend snel en de woedende golven overspoelden de dijken alsof ze niet bestonden. Een geweldige vloedgolf daverde over de kustlanden van West-Friesland tot Denemarken. In de Kerstnacht van het jaar 1717 herhaalde zich de verschrikking van 1686. Van Seeratt en met hem vele andere Groningers konden vanaf de Stadswallen zien hoe om vier uur 's middags het zeewater als een vloedgolf van 60 tot 90 cm hoogte kwam aanrollen. Van Seeratt schreef later in zijn journaal: „Men sagh van den Stadswallen niets als waater, de huysen ende kercken daarin staande, zijnde een droevige gesichte”.

Zelfs in de Stad stond zoveel water "dat de trekschuit

doden vielen, moest dit dorp het ook nu weer het zwaarst ontgelden: 202 mensen verdronken.

De Stad Groningen
... toevluchtsoord voor drenkelingen ...

Wanneer men kaarten van het kustgebied bekijkt, die de situaties weergeven hoe de bedijkingen en de kwelders in het groninger kustland gelegen waren aan het begin der 18e-eeuw, ontdekt men met enige verbazing dat juist in het zg. aangewassen land ten noorden van Uithuizermeeden vele mensen woonden. In een verslag uit die tijd kan men lezen:

„Omtrent Uithuister Mieden, tusschen de belde Dijcken, wierd een huus, hoewel seer hoog staande, door de waater-golven niet alleen omver geslagen, maar door de sterke stroom met al waater in was weggespoeld, dog de Man welke dit huus had bewoont bergde sig in een boom gelijk ook zijn vrouw, die te seer door de koude verstijft en onmagtig geworden sijnde daaruit is gevallen, maar de man behouden”.

Ook hier wordt gesproken over twee dijken. Waarschijnlijk woonde men toen al tussen de Oude Dijk en de Kadijk. Dat dit eigenlijk veel te veel risico's met zich bracht, bewijzen de dodentallen na de vloeden van 1686 en 1717.

Door de Kerstvloed van 1717 kwamen in Nederland, Duitsland en Skandinavië ongeveer 11.500 mensen om het leven. Meer dan 100.000 stuks vee gingen verloren. Tussen de 8 en 9.000 huizen werden verwoest of ernstig beschadigd. Het was de grootste vloed van vier eeuwen.

Omdat de spaanse gouverneur van Friesland, Caspar de Robles, na de Allerheiligenvloed van 1570 energiek was begonnen met verzwarende der zeedijken, waren de dijken in Friesland aanmerkelijk beter dan in onze gewesten. Zelfs na de watervloed van 1686 had men hier eigenlijk niet meer gedaan dan de dijken te herstellen in de oude toestand. Het is de grote verdienste van Thomas van Seeratt geweest, dat de Groninger dijken aanmerkelijk werden verbeterd. Het dijklichaam werd meer dan verdubbeld door een verbreding van de kruin, langere oplopen en een verhoging van twee tot drie voeten.

Onder water gelopen landerijen . . .

De nieuwe dijk van Thomas van Seeratt heeft de provincie Groningen behoud voor een watervloed als die van 1717. Na de Allerheiligenvloed van 1570 is Noord-Europa nooit weer door een grotere watersmoed getroffen.

Hunsingo werd het zwaarst getroffen. Een kleine 2000 mensen verdronken. Er waren dorpen, waar meer dan de helft der bevolking het leven verloor. Hornhuizen telde 117 doden, Kloosterburen 188, Niekerk en Vliedorp 103, Pieterburen 172, Leens 182. Ook in de dorpen 't Zandt, Godlinze, Spijk, Bierum en Holwierde waren vele doden te betreuren. Evenals in de stormvloed van 1986 toen in Uithuizermeeden 313